

Bioetika i mladi

Analiza povezanosti pojedinih sociodemografskih obilježja studenata s njihovim stavovima o pobačaju i smrtnoj kazni

Marko Marinić*, Valentin Pozaić**

Sažetak

Tekst se sadržajno može podijeliti u dva dijela — teorijski i empirijski. U prvom, teorijskom dijelu teksta, na temelju dosadašnjih spoznaja, govori se o problematici pobačaja i smrtno kazne. Iznose se temeljna obilježja suvremenih dvojbi i rasprava oko tih pitanja, na čemu se potom utemeljuju istraživački problemi. U drugom, empirijskom dijelu rada, navodi se da je empirijsko istraživanje provedeno među studentima zagrebačkih fakulteta (N=311), a rezultati pokazuju da su studenti znatno otvoreniji ideji pobačaja nego smrtno kazne. Različita sociodemografska obilježja na različite načine povezana su sa stavovima o tim pitanjima, a zaključno se ističe potreba poticanja njihova vlastitog intelektualnog angažmana i kritičkog propitivanja različitih informacija i različitih svjetonazorskih „rješenja“ koja im se u današnje vrijeme plasiraju, ali isto tako i potreba kvalitetnog odgoja i obrazovanja, kako bi se, što je moguće više, izbjegla literaturom opisana „moralna nerazvijenost“.

Ključne riječi: bioetičke dvojbe, pobačaj, smrtna kazna, studenti

Uvod

Pitanje vrednote ljudskog života trajno je pitanje na horizontu čovjekova razmišljanja, rasuđivanja, htijenja, prihvaćanja ili odbacivanja na razne načine, pod raznim vidicima i u raznim situacijama. Antropologija je pri tome, posebice ona filozofska, temelj svega. Ona nam, u svojem nastojanju pružanja što kvalitetnijih odgovora na pitanja tko je čovjek, odakle dolazi, zašto je tu i kamo ide, daje uporište za daljnju analizu, a zatim i eventualnu (moralnu) prosudbu intervencija koje zahvaćaju u sferu osobnog ljudskog života i njegovih prava.

Aksiološki horizont pojedine osobe formira se odmalena — odgojem, čitanjem, studiranjem, unutarnjim raspravama sa samim sobom te konfrontiranjem s

* Doc. dr. sc. Marko Marinić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Adresa: Marulićev trg 19, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: Marko.Marinic@pilar.hr

** Prof. dr. sc. Valentin Pozaić, Fakultet filozofije i religijskih znanosti. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: vpozaic@ftidi.hr

idejama i vrednovanjima okoline u kojoj osoba živi. Životna stanja — već prema dobi, društvenomu ekonomskomu političkomu i religioznomu statusu — čimbenici su koji, utemeljeno ili ne, zasigurno utječu na osobni i društveni stav vrednovanja temeljnog pitanja: Je li ljudski život dar i radost te ga kao takvog treba nužno poštivati uz obilježja zahvalnosti i odgovornosti, ili pak život može biti i svojevrsni *balast i teret* — već prema društvenomu ili individualnomu doživljaju, nahodenju i prohtjevu?

Postavljeno pitanje vrlo je širokog karaktera te bi ga se moglo primijeniti u mnoštvu različitih situacija i staviti u vrlo različite kontekste. Ipak, u nastavku ovog rada ograničit ćemo se samo na dva vida rasprave o ljudskom životu — u kontekstu pitanja opravdanosti čina pobačaja i čina smrtne kazne.

I oko jednog i oko drugog pitanja vodile su se (posebice u 20. stoljeću) brojne, ponekad i vrlo žustre, rasprave. Naročito je to bilo izraženo na području SAD-a, gdje je došlo do praktički potpune bipolarizacije pregovaračkih strana u polemici o pobačaju te se jedni svrstavaju unutar tzv. „pokreta za život“ (*pro-life*), a drugi za svoju opciju izabiru pokret „prava na izbor“ (*pro-choice*).¹ Naravno, taj model nije ostao samo unutar granica SAD-a, nego je imao većeg ili manjeg utjecaja na razmišljanja (ali i donošenje zakonskih odredbi o pobačaju) i u velikom broju drugih zemalja svijeta. Hrvatsku također nije mimoišla ta polemika te se i danas vode vrlo žestoke rasprave, najčešće inicirane od nevladinih udruga s jednim ili drugim predznakom. S jedne strane zagovornici *pro-choice* opcije smatraju da pravo pobačaja treba biti stvar izbora, da žena ima pravo „odluči(va)ti o svojem tijelu“ kako ona želi te se pobačaj ne smatra ubojstvom nerođenog ljudskog bića. S druge strane, *pro-life* aktivisti smatraju da se nikako ne može govoriti o „odluci o svojem tijelu“, nego je riječ o potpuno novom ljudskom životu od samog čina začeća, pa je pobačaj zapravo izravno ubojstvo.²

Situacija je relativno slična i kod pitanja smrtne kazne. Premda su rasprave o toj temi ipak nešto manje zastupljene u javnosti, s vremena na vrijeme se ipak aktualiziraju, pa smo tako i nakon nedavnih događanja u Turskoj imali priliku dosta slušati o njoj. Ne vežući daljnju argumentaciju uz konkretni slučaj iz Turske, makar se on na neki način i na njega odnosi, s jedne strane zagovornici smrtne kazne smatraju da ona u zakonodavstvu treba postojati kao opcija, a s druge strane protivnici smatraju da to nije tako. Osnovni argumenti zagovornika govore o *retribuciji* i *prevenciji*. Analizirajući i sažimajući argumente obadjevu strana, Tomašević navodi: »Kao retribucija ona je kazna koja je moralna i pravna reakcija na izvršeno zlo, a kao prevencija se sastoji u tome da se država ograničuje na

- 1 Sukladno rasprostranjenosti javnih, stručnih i akademskih rasprava o toj problematici, postoji i veliko mnoštvo literature iz koje se može doznati tijek rasprava i ključna argumentacija spomenutih opcija, na hrvatskom jeziku primjerice: Matulić 1997; Cerjan–Letica 1997; Baloban i Črpić 1998; Hrabar 2015; Maros 2014; Marinić i dr. 2006; Radan 2016.
- 2 Budući da je intencija ovog teksta analiza stavova studenata o tim pitanjima, smatramo da na ovom mjestu nije potrebno ulaziti detaljnije u argumentaciju i analizu postavki tih dvaju pregovaračkih tabora, pa to nećemo niti činiti — o tome vidjeti, uz mnoštvo druge literature, reference navedene u prethodnoj bilješci.

to da obrani društvo od opasnih zločinaca« (Tomašević, 2002, 284). Smatra se da je smrtna kazna zahtjev pravednosti za zločine kojima je jedino smrt adekvatna kazna i ne smatra se da time država uzvraća „zlom na zlo“. Tim činom obeshrabruje se druge u počinjenju teških zločina, a istodobno je prihvatljiva i s ekonomske strane jer manje košta društvenu zajednicu od držanja osobe u dugotrajnom zatvoru (Tomašević, 2002).

S druge strane, *abolicionistička* struja smatra da smrtna kazna ne smije postojati kao opcija jer uvijek postoji mogućnost zlorabe (posebice u političke svrhe), mogućnost pogreške u sudskom postupku zbog koje bi se moglo nevinog čovjeka usmrtiti, ali i da je ona »okrutna, necivilizacijska, moralno upitna, nedjelotvorna, nepotrebna i ireverzibilna« (Marušić, 2016, 83). Naravno da se postavlja i pitanje ima li država uopće pravo oduzeti nekomu život neovisno o težini zločina te protivi li se smrtna kazna osnovnomu načelu po kojem kazna ne smije biti osveta ili odmazda, nego mjera usmjerena preodgoju pojedinca (Tomašević, 2002).

Mnoštvo je raznih *pro et contra* argumenata prisutnih u znanstvenom, stručnom i javnom diskursu te zapravo ne iznenađuje činjenica da jedno od vrlo rijetkih istraživanja o toj tematici u Hrvatskoj (Ricijaš i dr., 2003) utvrđuje svojevrstne kontradikcije u stavovima ispitanika — s jedne strane uočava se abolicionističko usmjerenje i zalaganje za humanističke vrijednosti i ljudska prava, a istodobno s druge strane su evidentni i retencionistički stavovi kod pitanja koja su usmjerena na kaznena djela.

Iz tog kratkog prikaza temeljnih razlikovanja u stavovima o tim našim temama evidentno je da živimo u vremenu *krize vrednota* (Koprek, 1997) te da je i vrednota ljudskog života itekako stavljena pod razmatranje. Opravdano ili neopravdano, s jedne se strane u potpunosti niječe sama činjenica života, a s time i pravo na život, a s druge se strane nastoji zaštititi život pod svaku cijenu. Pozicioniranje na toj ljestvici od velike je važnosti ne samo za vlastiti razvoj i osobni rast u sferi ljudskosti, humanosti, onoga što čovjeka čini čovjekom, nego je itekako značajno i za drugoga, posebice onog o čijem životu se odlučuje. Kod pobačaja je dovoljan stav samo jedne osobe da odluči o pitanju života i smrti drugog konkretnog ljudskog života, a kod smrtne kazne presudan je stav države, koji je opet svojevrstni kumulativni odraz individualnih stavova (barem u demokratskom društvu) pretočenih u zakonsku odredbu te u konačnici u sudsku presudu. Zbog svega toga izrazito je bitno kako se pozicioniramo na toj ljestvici, a posebice je bitno kako se pozicioniraju mladi naraštaji, jer su upravo oni budući kreatori dominantnog odnosa prema ljudskom životu.

Na tom tragu cilj je ovog istraživanja ispitati kakvi su stavovi studenata o opravdanosti prakse pobačaja i smrtne kazne, a potom pokušati utvrditi koliko i na koji su način izrečeni stavovi povezani s nekim od njihovih pojedinačnih sociodemografskih i kulturoloških obilježja (spol, mjesečna primanja, religioznost, učestalost čitanja tiskanih medija i razina obrazovanja roditelja).

Metodologija

Empirijsko anketno istraživanje provedeno je na prigodnom uzorku studenata različitih zagrebačkih fakulteta — Medicinski fakultet, Pravni fakultet, Hrvatski studiji (studij psihologije), Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta te Filozofski fakultet Družbe Isusove. Fakulteti su birani ciljano, odnosno željelo se ispitati studente čije bi mišljenje, prema vlastitim strukama, moglo biti posebice interesantno za našu temu — medicinari, pravnici, psiholozi, ekonomisti te filozofi (etičari) i teolozi, odnosno religiozi. Istraživanje je provedeno u sklopu kolegija Bioetičke dvojbe u suvremenom društvu, koji se u akademskoj godini 2010./2011. izvodio na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. Ispitano je ukupno 311 studenata.

Anketni upitnik sadržavao je nekoliko setova varijabli u vezi s bioetičkim pitanjima i dilemama suvremenog društva te različite sociodemografske varijable. Provedena anketa bila je u potpunosti anonimna: studenti se nisu morali nigdje potpisivati niti davati podatke koji bi ih mogli povezati s anketom, a svi dobiveni rezultati analizirani su i interpretirani u kumulativnom smislu. Prosječno popunjavanje upitnika trajalo je 15 minuta.

Rezultati i rasprava

Prije nego se upustimo u podrobniju analizu povezanosti stavova o pobačaju i smrtnoj kazni s pojedinim osobnim karakteristikama ispitanika, potrebno je dati prikaz njihova općenitog promišljanja o tim temama. Ponudili smo im različite tvrdnje, a na skali Likertova tipa (pri čemu odgovor „1“ znači da se uopće ne slažu s tvrdnjom, a odgovor „5“ da se u potpunosti slažu) studenti su trebali zaokružiti odgovor koji najviše odražava njihovo mišljenje.

Tablica 1 pokazuje odgovore ispitanika na različite tvrdnje u vezi s pobačajem. Evidentno je da se većina srednjih vrijednosti odgovora nalazi u središnjem dijelu skale, tj. od najnižih 2,89 do najviših 3,84, a uvidom u frekvencije i postotke jasno nam je da je tomu razlog velika podijeljenost mišljenja o toj temi. Rezultati su disperzirani na obadvije strane skale, a evidentan je i značajan broj neodlučnih ispitanika, odnosno onih koji se s tvrdnjama i slažu, ali i ne slažu.

Tablica 1. Stavovi ispitanika pobačaju

		Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	I slažem se i ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	M	σ
Pobačaj je ubojstvo, moralno zlodjelo	N	56	33	80	52	86	3,26	1,438
	%	18,24	10,75	26,06	16,94	28,01		

Pobačaj treba biti zakonom dopušten svima i u svakom slučaju, jer svatko djeluje po svojoj savjesti	<i>N</i>	67	39	53	71	76	3,16	1,486
	%	21,90	12,75	17,32	23,20	24,84		
Pobačaj treba biti zakonom dopušten u slučaju da plod ugrožava život majke	<i>N</i>	22	17	64	85	115	3,84	1,203
	%	7,26	5,61	21,12	28,05	37,95		
Pobačaj treba biti zakonom dopušten u slučaju da je prenatalnom dijagnostikom utvrđeno da bi dijete moglo biti rođeno s deformacijama	<i>N</i>	60	34	72	67	74	3,20	1,429
	%	19,54	11,07	23,45	21,82	24,10		
Pobačaj je opravdan u slučaju trudnoće nastale silovanjem	<i>N</i>	34	23	73	68	108	3,63	1,327
	%	11,11	7,52	23,86	22,22	35,29		
Pobačaj je opravdan u slučaju maloljetničke trudnoće	<i>N</i>	76	38	83	53	57	2,93	1,425
	%	24,76	12,38	27,04	17,26	18,57		
Pobačaj uvijek može biti opravdan, to je stvar ženinog izbora	<i>N</i>	84	41	67	49	63	2,89	1,492
	%	27,63	13,49	22,04	16,12	20,72		

Pogledom na rezultate odgovora na prvu navedenu tvrdnju, čini se da ipak nešto veći dio ispitanika vidi pobačaj kao ubojstvo i moralno zlodjelo. Međutim, već sljedeće pitanje, ali i većina ostalih u kojima se ispitanicima postavi konkretni-

ja situacija, zapravo prilično demantiraju odgovore na ovo prvo. Najveće odobravanje pobačaja ispitanici iskazuju u situaciji ugroženosti života majke ($M=3,84$), zatim kod trudnoće nastale silovanjem ($M=3,63$), a pobačaj kao jedinstveno i jednostrano pravo žene zapravo je dobio najnižu razinu podrške ($M=2,89$), makar se i u tom pitanju 37% ispitanika slaže s tim.

Ako reskaliramo prvo pitanje tako da i kod njega veći zaokruženi broj znači veću razinu odobravanja pobačaja, te ga zbrojimo sa svim ostalim jednako orijentiranim pitanjima, dobivamo da ukupna razina odobravanja pobačaja po svim tvrdnjama na pet–stupanjskoj skali ima srednju vrijednost $M=3,20$. Stoga bi se moglo zaključiti da, imajući na umu specifičnosti pojedinih situacija koje se u kontekstu zagovaranja pobačaja nerijetko spominju, studenti su zapravo ipak u nešto većem broju skloni dati legitimaciju pobačaju, premda su evidentna i značajna odstupanja. Neke od razloga tih odstupanja pokušat ćemo dohvatiti u nastavku ovog rada.

Za razliku od pobačaja, opravdanost smrtne kazne nailazi na znatno nižu razinu odobravanja (Tablica 2). Najveći postotak odgovora u praktički svim pitanjima nalazi se u lijevom, niječnom dijelu skale. Otprilike 70% ispitanika niječe uvjerenje da čovjek ima pravo osuditi nekoga na smrt, odnosno samo njih 18% se s tim slaže. Slično je i sa stavom o opravdanosti načela „oko za oko, zub za zub“ ($M=2,08$), a srednja je vrijednost odgovora na pitanje o uvođenju smrtne kazne u sve države svijeta tek nešto veća ($M=2,18$). I preostale tvrdnje imaju slične rezultate (i one su u negativnom dijelu skale), tako da ukupna prosječna vrijednost odgovora na sve tvrdnje o smrtnoj kazni iznosi $M=2,23$.³

Tablica 2. Stavovi ispitanika o smrtnoj kazni

		Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	I slažem se i ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	M	σ
Vjerujem da čovjek ima vlast i moć i da je adekvatan osuditi nekoga na smrt, tj. oduzeti mu život	N	161	54	41	29	22	2,01	1,299
	%	52,44	17,59	13,36	9,45	7,17		
Podržavam smrtnu kaznu	N	138	44	57	34	34	2,29	1,413
	%	44,95	14,33	18,57	11,07	11,07		

3 Pri zbrajanju varijabli ispustili smo posljednju tvrdnju („smrtna kazna je opravdana samo ako društvo nema nikakvog drugog načina da se zaštiti od najopasnijih kriminalaca“) jer se ona može shvatiti dvojako, odnosno nije s potpunom sigurnošću moguće utvrditi njezin smjer.

Smatram da smrtnu kaznu treba zakonski uvesti u sve države svijeta	<i>N</i>	149	43	53	32	29	2,18	1,380
	%	48,69	14,05	17,32	10,46	9,48		
Mislim da je načelo „oko za oko, zub za zub“ pravedno (ako je netko ubio, kazniti ga istom mjerom, tj. smrtnom kaznom)	<i>N</i>	143	69	44	27	23	2,08	1,281
	%	46,73	22,55	14,38	8,82	7,52		
Mislim da bi uvođenje smrtno kazne odvratilo potencijalne ubojice	<i>N</i>	96	62	61	54	34	2,57	1,376
	%	31,27	20,20	19,87	17,59	11,07		
Smrtna kazna je opravdana samo ako društvo nema nikakvog drugog načina da se zaštiti od najopasnijih kriminalaca	<i>N</i>	67	46	66	81	47	2,98	1,380
	%	21,82	14,98	21,50	26,38	15,31		

Načelno govoreći, ako bi se prihvatila teza da je ljudsko biće osoba od samog njezina početka, odnosno da mu pravo na život pripada već od samog začeća (u skladu s naukom Crkve, brojnih drugih religija, ali i stavom značajnog dijela znanstvene i stručne javnosti), zapravo bi se moglo smatrati prilično indikativnom činjenicu da studenti znatno više opravdavaju pobačaj od smrtno kazne.

Nastojeći utvrditi povezanost različitih obilježja ispitanika s odgovorima na postavljene tvrdnje, započet ćemo s pitanjem religioznosti. Hrvatska je zemlja s većinskim katoličkim stanovništvom, a zakonodavstvo Katoličke crkve jasno ističe da svaki »hotimični pobačaj, kako god se izvrši, namjerno je i izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja, tj. između začeća i rođenja« (EV 58). Neovisno o razlozima, zahvat koji ide s namjerom da se ukloni embrij iz majčine utrobe, odnosno da se prekine njegov razvoj, čini teški moralni nered jer sadržava namjerno ubojstvo nedužnog ljudskog bića (EV 62). Vodeći se upravo spomenutim stavom Katoličke crkve (ali i drugih vjerskih zajednica), odnosno paradigmom koja smatra da ljudskom biću pripadaju određena prava (a posebice pravo na život) od samog njegova početka, opravdanim se čini pretpostaviti da

bi varijabla osobne religioznosti ispitanika mogla biti bitno povezana s načinom njihova razmišljanja o tim temama, odnosno da bi viša razina religioznosti trebala ujedno značiti i manju potporu smrtnoj kazni te posebice pobačaju.

Gotovo 70% ispitanih studenata izjasnilo se religioznim osobama, pa bi bilo za očekivati da su njihovi stavovi u velikom postotku usklađeni s naukom njihovih vjerskih zajednica. Međutim, vidjeli smo da je postotak onih koji pobačaj vide kao moralno zlo i ubojstvo (45%) ipak značajno manji od broja deklarativno religioznih ispitanika, pa se čini logičnim pretpostaviti da bi tomu mogao biti razlog različita stupnjevitost osobne religioznosti, odnosno različita razina privrženosti svojoj vjerskoj zajednici i njezinu nauku.

Najprije smo analizirali pitanje pobačaja, pri čemu smo pitanja religioznosti korelirali sa zbrojem svih pitanja o pobačaju, odnosno varijablom koja zbraja sve pojedinačne čestice skale pobačaja. Korelacije su prikazane u Tablici 3.

Tablica 3. Pearsonova korelacija varijable pobačaja s pitanjima o religioznosti

		Postoji Bog ili neka viša sila?	Koliko Vam je vjera važna u životu?	Koliko često se molite?	Koliko često idete na misu ili bogoslužje?
Pobačaj	<i>r</i>	-0,385**	0,561**	0,568**	0,615**
	<i>p</i>	0,000	0,000	0,000	0,000
	<i>N</i>	298	296	295	293

** $p < 0,01$

Evidentno je da po svim analiziranim pitanjima religioznosti postoji vrlo visoka i statistički bitna korelacija sa stavovima o pobačaju. Razlog zbog kojeg je ona u prvom pitanju (Postoji Bog ili neka viša sila?) negativnog predznaka, a kod svih ostalih je pozitivna, nalazi se u činjenici da je jedino u tom pitanju skala postavljena tako da manji broj pokazuje niži stupanj religioznosti. Stoga je jasno da ispitanici koji iskazuju višu razinu religioznosti ujedno su i znatno veći protivnici pobačaja.

Isti rezultat, makar s nešto nižim korelacijama, ali i dalje vrlo bitnima, dobiven je i u odnosu na pitanje o smrtnoj kazni.

Tablica 4. Pearsonova korelacija varijable smrtno kazne s pitanjima o religioznosti

		Postoji Bog ili neka viša sila?	Koliko Vam je vjera važna u životu?	Koliko često se molite?	Koliko često idete na misu ili bogoslužje?
Smrtna kazna	<i>r</i>	-0,166**	0,272**	0,239**	0,265**
	<i>p</i>	0,004	0,000	0,000	0,000
	<i>N</i>	303	301	300	298

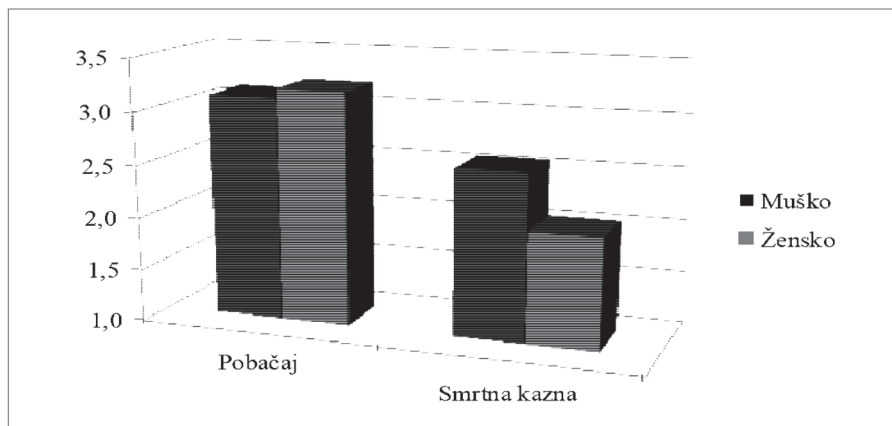
** $p < 0,01$

Tablica 4 jasno pokazuje da osobe koje su uvjerenije da postoji Bog ili neka viša sila, kojima je vjera važnija u životu, koje se češće mole i odlaze na bogoslužja ujedno su i veći protivnici legitimacije smrtne kazne.

Sudeći prema dobivenim rezultatima, čini se da možemo tvrditi da se religioznost, odnosno religijski identitet doista pokazuje kao vrlo važan parametar u izgradnji bioetičkih stavova studenata, ili barem stavova o pitanjima koje smo u ovom radu analizirali. No treba imati na umu da se pod religijskim identitetom ne podrazumijeva deklarativna pripadnost određenoj religijskoj zajednici, nego je riječ o daleko kompleksnijem fenomenu, koji smo propitali samo pod nekim njegovim općim ili najčešćim obilježjima.⁴

U sljedećoj analizi nastojali smo utvrditi koliko su ta pitanja povezana sa spolom ispitanika. Naime, imajući na umu javne istupe pojedinih nevladinih udruga koje se, prema vlastitom ustroju, deklariraju kao udruge koje se (između ostaloga) bore za ženska prava, pretpostavili smo da će kod pitanja pobačaja biti evidentna razlika među stavovima studentica i studenata. Ako je pravo na pobačaj „žensko pravo“, odnosno pravo na „slobodno raspolaganje žene svojim tijelom“, kako se to i u javnim diskusijama imalo prilike čuti, očekivali smo da će studentice znatno više podupirati pravo na pobačaj. No rezultati nam to ne potvrđuju. Srednja vrijednost odgovora studentica na pitanje o pobačaju je 3,21, a kod njihovih muških kolega tek je nešto manja ($M=3,12$), tako da t–testom ne pronalazimo statistički bitne razlike ($t=-0,608$; $p=0,544$).

Grafikon 1. Razlike u stavovima o smrtnoj kazni i pobačaju u odnosu na spolnu pripadnost ispitanika

Premda manje očekivano, no statistički bitna razlika pronađena je u odnosu na varijablu smrtne kazne. Studentice znatno manje podržavaju smrtnu kaznu ($M=2,06$), odnosno njihovi muški kolege su otvoreniji toj ideji ($M=2,59$). T–test

4 O obilježjima religijskog identiteta mladih vidjeti studiju: Mandarić 2000.

nam to potvrđuje ($t=3,782$; $p=0,000$), no treba imati na umu da su odgovori i ženskih i muških ispitanika u niječnom dijelu skale.

U sljedećoj analizi nastojali smo utvrditi postoji li povezanost stavova ispitanika o smrtnoj kazni i pobačaju s učestalošću čitanja tiskanih medija. Vjerojatno nema potrebe dodatno obrazlagati da su i (tiskani) mediji (su)kreatori javnog mnijenja o različitim temama, pa nam se čini logičnim da bi kao takvi mogli imati utjecaja i na razmišljanje ljudi o tim temama.⁵ Stoga smo analizirali naše varijable u odnosu na pitanja o učestalosti čitanja dnevnih i tjednih publikacija te tiskovina religijskog sadržaja. Matrica korelacija prikazana je u Tablici 5.

Tablica 5. Matrica korelacija varijabli smrtne kazne i pobačaja s učestalošću čitanja tiskovina

		Dnevne novine	Tjednici	<i>Glas Koncila</i> ili neke druge vjerske tiskovine
Smrtna kazna	<i>r</i>	0,175**	0,103	-0,168**
	<i>p</i>	0,002	0,084	0,004
	<i>N</i>	298	284	285
Pobačaj	<i>r</i>	0,137*	0,130*	-0,382**
	<i>p</i>	0,019	0,030	0,000
	<i>N</i>	293	280	281

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

Pearsonov koeficijent korelacije, u kontekstu rasprave o smrtnoj kazni, pokazuje bitnu povezanost s učestalošću čitanja dnevnih novina. Pozitivna korelacija ($r=0,175$; $p=0,002$) jasno daje do znanja da oni koji češće čitaju dnevne novine ujedno su i otvoreniji za ideju smrtne kazne. Možda će se činiti neobičnim da se takva situacija nije ponovila u pogledu učestalosti čitanja tjednih novina, no treba imati na umu da je tu riječ o studentskoj populaciji koja zapravo vrlo rijetko uopće čita tjednike — njih gotovo 81% izjavljuje da tjednike čita ili rijetko ili ih ne čita uopće.

U pogledu učestalosti čitanja vjerskih tiskovina, evidentno je da povezanost s iznesenim stavovima postoji. No za razliku od dnevnih novina, uočavamo da je tu riječ o negativnoj korelaciji ($r=0,168$; $p=0,004$), što nam daje do znanja da oni koji češće čitaju vjerske tiskovine manje podržavaju ideju smrtne kazne. I tu je riječ o relativno malom broju učestalih ili redovitih čitatelja (njih 30–ak), no kako

5 Autori su svjesni da su današnji studenti „Internet generacija“, odnosno da je njihov glavni izvor informacija upravo Internet, no kako je za učestalost praćenja različitih Internet portala potrebno pristupiti na istraživački drugačiji način, koji u ovom istraživanju nismo bili u mogućnosti primijeniti, korelirali smo naša pitanja s učestalošću čitanja tiskanih medija.

su njihovi odgovori vrlo homogeni jasno je da Pearsonov koeficijent korelacije pokazuje značajnost ove povezanosti.

U odnosu na pitanje o pobačaju, situacija je vrlo slična. Ponovno se pokazuje da je učestalost čitanja dnevnih novina povezana sa stavovima ispitanika, makar je korelacija tu nešto niža ($r=0,137$; $p=0,019$). Ispitanici koji češće čitaju dnevne novine više podržavaju pobačaj, a ovog puta značajnost je pronađena i u odnosu na tjedne novine ($r=0,130$; $p=0,030$). Povezanost stavova o pobačaju s čitanjem vjerskih tiskovina ponovno je bitna i s još većim koeficijentom negativnog predznaka ($r=-0,382$; $p=0,000$).

Naše varijable usporedili smo i s obrazovanjem roditelja. Pitanja o obrazovanju u upitniku bila su postavljena tako da veći broj označava veću razinu obrazovanja oca ili majke, sukladno obrazovnim gradusima, a ukupno je bilo 7 stupnjeva, od „1“ (bez obrazovanja) do „7“ (magisterij ili doktorat).

Iz Tablice 6 evidentno je da postoji pozitivna korelacija s oba naša pitanja, ali samo kod razine obrazovanja majke — ispitanici čija majka ima višu razinu obrazovanja ujedno iskazuju i veću sklonost legitimacije i pobačaja i smrtne kazne. Statistički bitna korelacija razine obrazovanja oca s našim varijablama nije pronađena.

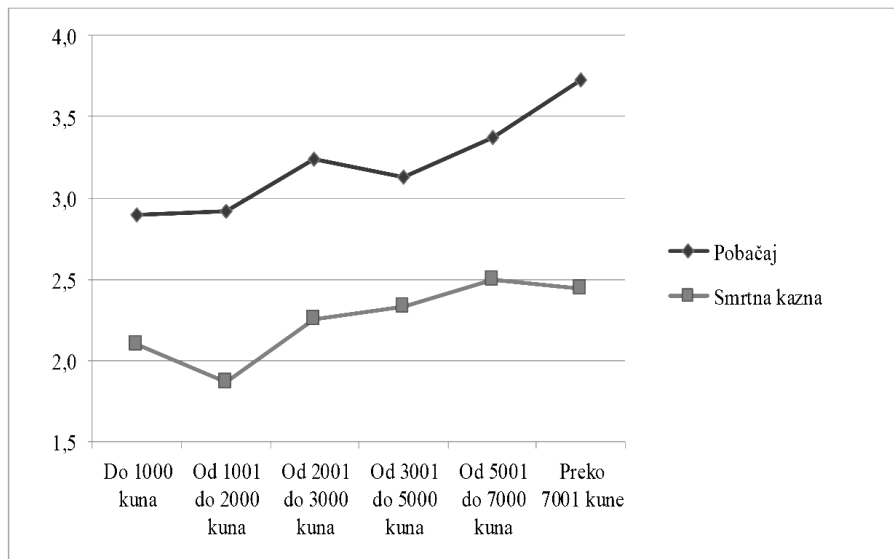
Tablica 6. Matrica korelacija varijabli smrtne kazne i pobačaja s razinom obrazovanja roditelja

		Stupanj obrazovanja — otac	Stupanj obrazovanja — majka
Pobačaj	<i>r</i>	0,068	0,130*
	<i>p</i>	0,246	0,027
	<i>N</i>	291	292
Smrtna kazna	<i>r</i>	0,095	0,143*
	<i>p</i>	0,105	0,014
	<i>N</i>	295	296

* $p < 0,05$

I na kraju, željeli smo naše varijable provjeriti u odnosu na materijalni status studenata, odnosno prosječna mjesečna primanje njihovih kućanstava po članu kućanstva.

Grafikon 2. Povezanost visine mjesečnih primanja sa stavovima o smrtnoj kazni i pobačaju

Rezultati koje Grafikon 2 prikazuje vrlo su zanimljivi. Naime, pokazalo se da s povećanjem prosječnih mjesečnih primanja po članu kućanstva evidentno raste i podrška legitimaciji pobačaja i smrtne kazne. Statistički bitna korelacija pronađena je i u pitanju smrtne kazne ($r=0,169$; $p=0,004$), a isto tako i u pitanju pobačaja ($r=0,205$; $p=0,001$). Može li se na temelju takvih rezultata tvrditi da osjetljivost prema tuđemu životu pada s povećanjem vlastitih primanja, ili je uzrok takvoj distribuciji ipak u nečemu drugome, teško je sa sigurnošću reći. U svakom slučaju, činjenica je da povezanost postoji.

Zaključak

Istraživanje je pokazalo da studenti nemaju jedinstveni stav oko tih pitanja, postoje bitna razlikovanja među njima, no u puno većem stupnju spremni su dati legitimaciju praksi pobačaja nego smrtne kazne. Religioznost pokazuje vidljivu povezanost sa stavovima o našim temama. Religiozniji studenti veći su protivnici tih praksi, no istodobno se pokazuje velika diskrepancija između deklarativne, odnosno formalne religijske pripadnosti i usklađenosti s učenjem vlastite religijske zajednice o tim pitanjima. Razlike u stavovima s obzirom na spol relativno su neočekivane, odnosno spol se pokazao bitnim samo kod pitanja smrtne kazne, a kod pobačaja nije. Čitanje tiskovina također je povezano sa stavovima o našim temama, no na različite načine kad su u pitanju dnevne i tjedne tiskovine s jedne strane te vjerske tiskovine s druge strane. Glavni prenositelji vrednota u obitelji su majke, jedino je u odnosu na razinu njihova obrazovanja pronađena bitna

korelacija s našim pitanjima. S porastom primanja raste i podrška legitimaciji naših tema, odnosno život takvim situacijama postaje manje neupitna kategorija.

Očito je, što nije slučaj samo u ovom istraživanju, da se mogu zapaziti određene razlike u vrednovanju na razini načelnih stavova nasuprot onima na razini konkretnosti te da ne postoji jedna autentična etika života, iz koje se potom rada i autentična kultura života.⁶ I kod namjernog pobačaja i kod smrtne kazne u pitanju je opredjeljenje za ili protiv poštivanja vrednote ljudskog života, prava na život te tko može raspolagati životom nekoga drugoga. Ako se prihvati načelan stav da ljudski život počinje začecem teško je protumačiti dobivenu razliku u razini podrške našim temama. Situacija je posebice teško protumačiva ako se uzme u obzir i činjenica da smrtna kazna redovito pretpostavlja strogi sudski proces, pod sasvim određenim uvjetima, a kod pobačaja tog procesa nema. Uopće se zapravo ne postavlja pitanje o dobru i pravu na život osobe o čijoj se sudbini odlučuje, nego netko iz ovih ili onih vlastitih razloga donosi sudbonosnu i neopozivu odluku o životu i smrti drugog bića. Nadalje, smrtna se kazna donosi za zločince, za one koji predstavljaju tešku opasnost za pojedince i društvo, a namjerni pobačaj pogada zapravo potpuno nedužne, slabe, bez glasa, nemoćne da se sami brane. Može li uzrok razlikovanja u razini podrške tim pitanjima možda biti u činjenici da odraslog čovjeka osuđenog na smrt vidimo i s njim se možemo donekle poistovjetiti i suosjećati, nerođeno dijete ne vidimo, nemamo susreta „oči u oči“ te nas ne vežu osjećaji sućuti, ljubavi i odgovornosti? Ili je ipak potrebno udaljiti se od te perspektive i zaničati činjenicu da ljudski život nastaje začecem, nego nekad kasnije, već prema dogovoru? No pokušaj odgovora na ta pitanja nije među zadaćama ovog rada.

Utjecaj religioznosti na stavove o takvim pitanjima evidentan je. No svakako primijetiti treba da, premda se većina ispitanika smatra religioznima, oni se ne identificiraju u tolikom postotku sa službenim naukom njihove religijske zajednice o tim temama.⁷ Stoga je jasno da su obilježja suvremenih religijskih gibanja svakako i tu primjetna.

Pad osjetljivosti prema vrednoti života s porastom primanja svakako je vrlo indikativan nalaz. Čini se da se tu može govoriti o onome što se nerijetko naziva „konzumerističkim mentalitetom“, a čemu su svakako svoj doprinos dali i mediji. Oni pružaju informacije te je njihov utjecaj na formiranje „javnog mnijenja“ vrlo velik. No oni pružaju i dezinformacije te se ponekad javno mišljenje može stvarati po potrebi ili po narudžbi, a zatim kao takvo predstavlja teror nad mišljenjem pojedinaca. Iznošenjem stavova koji su pojedincu oprečni, trenutačno nejasni, zbunjujući, a predočeni na način da ih se lako i bez mnogo razmišljanja prihvati, manipulira se ne samo pojedincima, nego i širim društvenim zajednicama. Stoga je izrazito bitno poticati mlade na vlastiti intelektualni angažman i kritičko propitivanje silne količine različitih informacija i različitih svjetonazorskih „rješenja“ koje mediji i društvo plasiraju, ali i učiniti maksimum u odgoju i obrazovanju,

6 O toj tematici pogledati: Volarić–Mršić, 2002.

7 O odnosu religijskog uvjerenja i moralnog ponašanja vidjeti: Črpić i dr., 2016.

kako bi se što je moguće više izbjeglo ono o čemu crkveno učiteljstvo nerijetko govori, naime moralna nerazvijenost. Majčina uloga pritom je, kao što smo vidjeli, od iznimne važnosti.

Literatura

- Baloban, Stjepan; Črpić, Gordan (1998). Pobačaj i mentalitet u društvu. *Bogoslovska smotra*, 68, 4, 641–654.
- Cerjan–Letica, Gordana (1997). Prijepor o pobačaju: (ne)mogućnost dijaloga pokreta Za izbor i Za život. *Revija za sociologiju*, 28, 1–2, 1–18.
- Črpić, Gordan; Ćurković Nimac, Jasna; Tanjić, Željko (2016). *Vjersko uvjerenje i moralno ponašanje: Teorijska rasprava i empirijska analiza o utjecaju religije na moral u hrvatskom kontekstu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost — Hrvatsko katoličko sveučilište.
- EV. *Evangelium vitae*. U: Ivan Pavao II., *Evangelium vitae : Evandje života: Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1997.
- Hrabar, Dubravka (2015). Pravo na pobačaj — pravne i nepravne dvojbe. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65, 6, 791–831.
- Koprek, Ivan (1997). Suvremeni čovjek i kriza vrednota. *Bogoslovska smotra*, 67, 2–3, 237–249.
- Mandarić, Valentina Blaženka (2000). *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar — Katolički bogoslovni fakultet.
- Marinić, Marko; Mihaljević, Vine; Tadić, Stipe (2006). Neka moralno–etička pitanja u životu pripadnika eklezijalnih pokreta. *Društvena istraživanja*, 15, 1–2, 191–207.
- Maros, Zorica (2014). Pobačaj: uklanjanje ploda ili ubojstvo začeta djeteta? Darko Tomašević i Zorica Maros (ur.), *Teološke tribine 2014. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu* (str. 97–133). Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet.
- Marušić, Bartul (2016). Teorijski prijepori o opravdanosti smrtne kazne. *Pravnik*, 50, 100, 75–94.
- Matulić, Tonči (1997). *Pobačaj: drama savjesti*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove.
- Radan, Mirjana (2016). Čovjek u razvojnem stadiju zametka. *Obnovljeni život*, 71, 4, 489–499.
- Ricijaš, Neven; Balić, Sandra; Benko, Danijela; Čubranić, Tereza; Divanović, Deniza; Golubović, Selma; Manenica, Robert; Stergar, Marina; Šuk, Jelena (2004). Stavovi studenata Zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40, 2, 209–218.
- Tomašević, Luka (2002). Crkva i smrtna kazna. *Crkva u svijetu*, 37, 3, 280–295.
- Volarić–Mršić, Ana (ur.) (2002). *Kultura života: Radovi simpozija Pokreta za život Krčke biskupije*. Zagreb: Centar za bioetiku Filozofsko–teološkog instituta Družbe Isusove.

Bioethics and the Youth

An analysis of the correlation between certain socio–demographic characteristics of students and their attitudes towards abortion and capital punishment

Marko Marinić, Valentin Pozaić***

Summary

The text, in terms of content, can be divided into two parts — theoretical and empirical. The former, theoretical part of the text based on present understanding deals with the issues of abortion and capital punishment. The basic features of contemporary dilemmas and debates about these issues are presented, which then serves as the basis for research problems. The latter, empirical part of the paper, states that the empirical study was carried out among the students of Zagreb's faculties (N=311), and the results show that students are much more open to the idea of abortion than of capital punishment. Various socio–demographic characteristics are in different ways connected with the attitudes towards these issues, and conclusively the need to encourage their own intellectual involvement is emphasised, along with their critical revision of various information and “solutions” currently presented to them. The need for quality education and schooling is also emphasised so that the “moral underdevelopment” described by literature may be avoided to the greatest possible extent.

Key words: bioethical dilemmas, abortion, capital punishment, students

* Senior Assistant Marko Marinić, Ph.D., Institute of Social Sciences Ivo Pilar. Address: Marulićev trg 19, 10000 Zagreb, Croatia. E–mail: Marko.Marinic@pilar.hr

** Professor Valentin Pozaić, Ph.D., Faculty of Philosophy and Religious Sciences. Address: Jordanaovac 110, 10000 Zagreb, Croatia. E–mail: vpozaic@ftidi.hr